

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 450

Polityka ekonomiczna

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Anna Grzybowska, Aleksandra Śliwka

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Barbara Cibis

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych Wydawnictwa
www.pracenaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-617-6

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Lyubov Andrushko: Prognozowanie pozyskania drewna w Polsce na podstawie danych GUS / Roundwood production forecasting in Poland, on the basis of the data of the central statistical office.....	13
Tomasz Bernat: Przedsiębiorczość i oczekiwania większych zarobków a ryzyko podjęcia działalności / Entrepreneurship and higher earnings expectations vs. risk of business set up.....	25
Beata Bieńkowska: Spółdzielnie socjalne – szanse i bariery rozwoju przedsiębiorczości społecznej w Polsce / Social cooperatives – opportunities and threats for social entrepreneurship development in Poland.....	35
Wioletta Bieńkowska-Gołasa: Produkcja i wykorzystanie energii elektrycznej na Mazowszu z uwzględnieniem OZE / Production and use of electricity in Mazowsze with the consideration of renewable energy sources.....	46
Agnieszka Biernat-Jarka: Dzierżawa jako sposób zwiększenia powierzchni gospodarstw rolnych w województwie mazowieckim / Leasing as a method of farms' area increase in Mazowsze Voivodeship.....	56
Krystyna Bobińska: Miejsce kraju w rankingach wieloczynnikowych jako podstawa do identyfikacji nieuruchomionych rezerw rozwoju gospodarczego / The place of the country in the multifactoral ratings as a basis for identification of the hidden reserves for economic growth.....	68
Malgorzata Bogusz, Sabina Ostrowska: Wybrane problemy polityki społecznej i zdrowotnej wobec osób starszych na poziomie lokalnym – sztuka partycypacji / Chosen problems of social and health policy for seniors at local level – the capability of participation.....	82
Przemysław Borkowski: Problemy prowadzenia rachunku kosztów i korzyści w inwestycjach infrastrukturalnych / Challenges in optimising cost-benefit analysis in infrastructure projects.....	91
Barbara Chmielewska: Dysproporcje w jakości życia ludności wiejskiej i miejskiej a polityka ich zmniejszania / Disparities in quality of life of rural and urban population vs. policy of its reduction.....	103
Kazimierz Cyran: Postrzeganie marek własnych produktów żywnościowych a perspektywy ich rozwoju / The perception of private labels of food products vs. the prospects for their development.....	114
Sławomir Dybka: Skuteczność promocji w Internecie – perspektywa klienta / Effectiveness of the Internet promotion – customer perspective.....	125
Malgorzata Gasz: Priorytety rozwoju innowacyjności polskiej gospodarki / Priorities of Polish economy innovation development.....	138

Aleksandra Gąsior: Poziom rozwoju transportu jako determinanta procesu restrukturyzacji dużych przedsiębiorstw / The level of transport as a determinant of the process of large enterprises restructuring	150
Edyta Gąsiorowska-Mącznik: Przedsiębiorczość w strategiach gmin województwa świętokrzyskiego / Entrepreneurship in strategies of municipalities of Świętokrzyskie Voivodeship	161
Jarosław Górecki, Jadwiga Bizon-Górecka: Analiza zachowania inwestorów w odniesieniu do kryterium ceny za roboty budowlane / Behavior of investors and price for construction works.....	172
Artur Grabowski: Wolność prowadzenia działalności gospodarczej w obszarze sportu profesjonalnego / Freedom of business activity in the area of professional sport.....	182
Sylvia Guzdek: Kooperacja jako główna forma współpracy przedsiębiorstw w międzynarodowych sieciach biznesowych / Cooperation as the main form of cooperation in international networks of business	191
Marcin Halicki: The Foster-Hart measure as a tool for determining the set of risky portfolios that do not expose the investor to the bankruptcy / Miara Fostera-Harta jako narzędzie do wyznaczania zbioru ryzykownych portfeli, które nie narażają inwestora na bankructwo.....	205
Mateusz Halka: Wykonawcy robót budowlanych na rynku zamówień publicznych a ich kondycja ekonomiczno-finansowa / Construction contractors on the public procurement market vs. their economic and financial standing	217
Tomasz Holecki, Magdalena Syrkiewicz-Świtała, Agnieszka Bubel, Karolina Sobczyk: Finansowe konsekwencje realizacji dyrektywy transgranicznej w ochronie zdrowia / Financial consequences of the implementation of the cross-border healthcare directive	229
Żaklina Jabłońska: Marketing relacji i CSR jako narzędzia budowania przewagi konkurencyjnej przez franchyzodawców branży gastronomicznej w Polsce / Relationship marketing and CSR as tools for building of competitive advantage by franchisors of foodservice industry in Poland	241
Sławomir Jankiewicz: Wpływ bezpieczeństwa energetycznego na rozwój gospodarczy w Polsce / The impact of energy security to the economic development in Poland	251
Emilia Jankowska: Zróżnicowanie infrastruktury transportowej w kontekście polityki Unii Europejskiej / The diversity of transport infrastructure in the context of the EU policy	260
Bożena Karwat-Woźniak, Paweł Chmieliński: Przemiany w strukturze agrarnej polskiego rolnictwa i wpływ wybranych instrumentów WPR na te procesy / Changes in the agrarian structure of Polish agriculture and the impact of selected CAP measures on these processes	272

Ewa Koloszyż: Światowy rynek mleka – wybrane zagadnienia / World dairy market – selected issues	287
Agnieszka Komor: Wybrane uwarunkowania strukturalne decyzji lokalizacyjnych małych i średnich przedsiębiorstw / Chosen structural conditions of localization decisions concerning small and midium enterprises.....	298
Aleksandra Koźlak, Barbara Pawłowska: Współczesne wyzwania europejskiej polityki transportowej / Current challenges of European transport policy	311
Hanna Kruk, Anetta Waśniewska: Parki krajobrazowe i narodowe jako element rozwoju zrównoważonego na przykładzie gmin województwa wielkopolskiego / National and landscape parks as part of sustainable development. Case study: Wielkopolska Voivodeship communes	323
Anna Krzysztofek: Dyrektywa 2014/95/UE oraz wynikające z niej zmiany / Directive 2014/95/EU, and changes resulting from it	334
Władysława Łuczka: Ekologiczna gospodarka żywnościowa w województwie wielkopolskim w okresie integracji z Unią Europejską / Ecological food economy in Wielkopolska Voivodeship in the time of accession into the European Union	347
Aleksandra Majda: The analysis of succession strategy, success determinants in Polish family business – case study / Analiza determinant sukcesu strategii sukcesyjnej w polskich przedsiębiorstwach rodzinnych – studium przypadku.....	357
Janusz Majewski: Problem wyceny zapyłania jako usługi środowiskowej / The problem of the valuation of pollination as environment service	369
Arkadiusz Malkowski: Ruch graniczny jako czynnik rozwoju regionu przygranicznego na przykładzie pogranicza zachodniego Polski / Border traffic as a factor in the development of border regions on the example of the borderland of Western Poland.....	378
Grażyna Michalczuk, Agnieszka Zalewska-Bochenko: Platforma e-PUAP jako przykład elektroniczacji usług administracji publicznej dla ludności / e-PUAP as an example of electronic services of public administration for the citizens	390
Danuta Mierzwa, Małgorzata Krotowska: Czynniki ekonomiczno-społeczne integracji poziomej rolników – raport z badań / Economic and social factors of horizontal integration of farmers – study report	399
Karolina Olejniczak: Czynniki rozwoju obszarów funkcjonalnych w świetle badań empirycznych / Factors of functional areas development in the light of empirical research	410
Dorota Pasińska: Polski rynek drobiu po wstąpieniu do Unii Europejskiej / Polish poultry market after the accession to European Union	421
Ewa Polak, Waldemar Polak: Wskaźniki dotyczące zdrowia i opieki zdrowotnej jako mierniki jakości życia w Polsce na tle wybranych państw /	

Indices referring to health care as the measure of life quality in Poland in comparison to selected countries.....	433
Adriana Politaj: Zakłady aktywności zawodowej oraz zakłady pracy chronionej jako pracodawcy osób niepełnosprawnych w Polsce / Vocational development centres and sheltered workshops as employers of handicapped persons in Poland	446
Iwona Pomianek: Klasyfikacja gmin miejsko-wiejskich w Polsce według poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego / Classification of semi-urban communes in Poland by the level of socio-economic development	458
Zdzisław W. Puślecki: Current re-shaping of international business / Obecne zmiany kształtu biznesu międzynarodowego	471
Magdalena Ratalewska: Rozwój sektora kreatywnego gier komputerowych w Polsce / The development of the creative industries sector of computer games in Poland.....	491
Jarosław Ropęga: Czynniki niepowodzeń gospodarczych małych przedsiębiorstw w aspekcie nowego paradygmatu cywilizacyjnego / Failure factors of small enterprises in the context of new paradigm of civilization ...	501
Robert Rusielik: Wykorzystanie alternatywnych indeksów produktywności do pomiaru efektywności rolnictwa w Polsce / Alternative productivity indexes for measuring agricultural efficiency in Poland.....	514
Izabela Serocka: Znaczenie czynników lokalizacji przedsiębiorstw a aktywność władz lokalnych gmin województwa warmińsko-mazurskiego / The importance of business location factors vs. the activity of Warmia and Mazury Voivodeship local authorities.....	524
Katarzyna Smędzik-Ambroży, Joanna Strońska-Ziemiann: Rozwój lokalny na obszarach wiejskich o zróżnicowanym rolnictwie (przypadek podregionu pilskiego na tle sytuacji w Wielkopolsce) / Local development in rural areas with diversified agriculture (the case of pilski subregion on the background of the situation in Wielkopolska).....	538
Karolina Sobczyk, Tomasz Holecki, Joanna Woźniak-Holecka, Michał Wróblewski: Wykorzystanie środków publicznych w walce z wykluczeniem cyfrowym na poziomie samorządowym / Public funds use against digital exclusion at the level of self-government	550
Michał Świtłyk: Efektywność techniczna gospodarstw mlecznych w Polsce w latach 2009-2011 / Technical efficiency of dairy farms in Poland in 2009-2011.....	561
Dariusz Tłoczyński: Konkurencja pomiędzy przewoźnikami Ryanair i Wizz Air jako element rozwoju polskiego rynku usług transportu lotniczego / Competition between Ryanair and Wizz Air as an element of development of Polish air transport market	570

Weronika Toszewska-Czerniej: Productivity of service delivery process as a factor affecting the level of differentiation / Produktywność procesu usługowego jako czynnik kształtujący poziom zróżnicowania	584
Roman Tylżanowski: Stymulatory procesów transferu technologii w przedsiębiorstwach przemysłowych wysokiej techniki w Polsce / Stimulators of technology transfer processes in high-tech manufacturing sector in Poland	594
Małgorzata Wachowska: Czas pozyskiwania cudzych idei przez przemysł. Doświadczenia Polski / Adoption time of others' ideas by industry. Experience of Poland	606
Agnieszka Werenowska: Kierunki zmian na rynku niskokosztowych linii lotniczych / Directions of changes in the market of low-cost airlines.....	616
Barbara Wieliczko: Wspólna Polityka Rolna a zarządzanie ryzykiem w rolnictwie / Common agricultural policy vs. risk management in agriculture	626
Artur Wilczyński: Progi rentowności w gospodarstwach mlecznych w latach 2013-2020 / Break-even point analysis for dairy farms in 2013-2020	633
Jarosław Wołkonowski: Handel zagraniczny Litwy w latach 2012-2015 a sankcje gospodarcze przeciw Rosji / Lithuanian foreign trade in the years 2012-2015 vs. economic sanctions against Russia	644
Arkadiusz Zalewski: Uwarunkowania regionalnego zróżnicowania poziomu nawożenia mineralnego w Polsce / Determinants of regional differences of level of mineral fertilization in Poland.....	658
Anna Zielińska-Chmielewska, Mirosław Walawski: The use of futures rapeseed contracts exemplified by a trading company in Poland / Zastosowanie kontraktów <i>futures</i> na rzepak przez przedsiębiorstwa handlowe w Polsce	669

Wstęp

Z wielką przyjemnością oddajemy w Państwa ręce publikację pt. *Polityka ekonomiczna*, wydaną w ramach Prac Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Opracowanie składa się z 58 artykułów (w tym 5 w języku angielskim), w których Autorzy prezentują wyniki badań dotyczących zagadnień związanych z funkcjonowaniem współczesnych systemów gospodarczych w zakresie polityki gospodarczej. Tematyka podjęta w artykułach jest stosunkowo szeroka – mieści się w czterech obszarach problemowych. Pierwszy przedstawia rozważania związane z polityką innowacyjną, wolnością prowadzenia działalności gospodarczej oraz formami współpracy przedsiębiorstw. Drugi obszar dotyczy polityki transportowej, w tym infrastruktury i konkurencji. Trzeci obejmuje opracowania z zakresu polityki społecznej i zdrowotnej państwa – na poziomie zarówno krajowym, jak i lokalnym. Czwartą grupę stanowią artykuły dotyczące rolnictwa, w tym szczególnie wspólnej polityki rolnej i przemian w strukturze agrarnej.

Publikacja przeznaczona jest dla pracowników naukowych szkół wyższych, specjalistów zajmujących się w praktyce problematyką ekonomiczną, studentów studiów ekonomicznych oraz słuchaczy studiów podyplomowych i doktoranckich.

Artykuły składające się na niniejszy zbiór były recenzowane przez samodzielnych pracowników naukowych uniwersytetów, w większości kierowników katedr polityki ekonomicznej. W tym miejscu chcielibyśmy serdecznie podziękować za wnikliwe i rzetelne recenzje, często inspirujące do dalszych badań. Oddając powyższą publikację do rąk naszych Czytelników, wyrażamy nadzieję, że ze względu na jej wszechstronny charakter spotka się ona z zainteresowaniem i przyczyni do rozpoczęcia inspirujących dyskusji naukowych.

Jerzy Sokołowski, Grażyna Węgrzyn

Beata Bińkowska

Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej

e-mail: bbienskowska@autograf.pl

**SPÓŁDZIELNIE SOCJALNE –
SZANSE I BARIERY ROZWOJU
PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ W POLSCE**

**SOCIAL COOPERATIVES –
OPPORTUNITIES AND THREATS FOR SOCIAL
ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN POLAND**

DOI: 10.15611/pn.2016.450.03

Streszczenie: W opracowaniu przedstawiono zagadnienia dotyczące funkcjonowania spółdzielni socjalnych jako podmiotów ekonomii społecznej o szczególnym znaczeniu dla pokonywania barier dostępu do rynku przez osoby defaworyzowane na rynku pracy. Podmioty te opierają swoją działalność na rachunku ekonomicznym, lecz zmierzając do celu umiejscowionego poza rynkiem, stają się istotnymi narzędziami przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Spółdzielnie socjalne to podmioty ekonomii społecznej w najwyższym stopniu spełniające warunki do określenia podmiotu mianem przedsiębiorstwa społecznego. Autorka podjęła próbę analizy przepisów regulujących funkcjonowanie spółdzielni socjalnych, a głównie Ustawy o spółdzielniach socjalnych. Podkreślono również znaczenie rozwoju podmiotów zaliczanych do sektora ekonomii społecznej dla rozwoju gospodarki. Analizując wady i zalety spółdzielni socjalnych, wskazano na potencjał, jaki reprezentują te podmioty, oraz korzyści wiążące się z ich tworzeniem i funkcjonowaniem.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, spółdzielnia socjalna, przedsiębiorczość społeczna, ekonomia społeczna.

Summary: The paper discusses the problem of social cooperatives development in Poland as entities having incredibly high potential in supporting people to overcome barriers and weaknesses excluding them from labour market. Such initiatives on one hand operate as typical commercial enterprises, aiming at applying the rules of economic calculation in everyday activities they undertake. On the other hand however, their objectives are placed far beyond the market, because they primarily concentrate on solving problems of social exclusion in various aspects. Although the group of entities comprising social economy sector is heterogeneous, social cooperatives are considered ones perfectly fulfilling the criteria established for social enterprises. The author also attempts to analyse the law regulations, the meaning of social cooperatives for economic and social development and to identify the opportunities and threats hindering the development of social entrepreneurship in Poland.

Keywords: entrepreneurship, social cooperative, social entrepreneurship, social economy.

1. Wstęp

Problematyka przedsiębiorczości społecznej, w obszarze której mieszczą się również spółdzielnie socjalne, nie jest nowa, jednak rozwój tego sektora gospodarki dopiero w ostatnim czasie wydaje się nabierać tempa, chociaż wciąż niewielka jest świadomość występowania takich form i możliwości realizacji projektów w ramach tego typu działalności w społeczeństwie. Rozwój przedsiębiorczości społecznej wiąże się z nasileniem dyskusji na temat etycznych aspektów funkcjonowania gospodarki rynkowej. Silne dążenie do wzrostu poziomu innowacyjności w gospodarce światowej rodzi pytanie o to, jak interpretować tę innowacyjność przez pryzmat powszechnie akceptowanego systemu wartości społecznych. Dylematy dotyczące szybkiego rozwarstwiania się dochodów w społeczeństwie i poszerzania się grup zaliczanych do kategorii defaworyzowanych stają się przedmiotem powszechnej dyskusji. Kryzys finansowy wpłynął znacząco na zaostrzenie dyskusji nad paradygmatem głównego nurtu ekonomii i zainspirował do poszukiwania rozwiązań, które pozwoliłyby na zmniejszenie poziomu nierówności oraz stworzyły szansę na uczestniczenie w procesach gospodarczych również dla tych grup, które tradycyjnie postrzegane są jako generujące koszty, a nie jako te, które mogą stanowić dla społeczeństwa źródło korzyści.

Spółdzielczość socjalna to przykład organizacji należących do sektora oferującego grupom osób, które znalazły się z różnych przyczyn poza głównym nurtem rynku, powrót do funkcjonowania w jego ramach. W opracowaniu podjęto próbę analizy zagadnień dotyczących działalności spółdzielni socjalnych w Polsce pod kątem identyfikacji pozytywnych i negatywnych aspektów włączania takich form aktywności w rozwiązywanie problemów dotyczących ubocznych skutków działania gospodarki rynkowej i narastania problemu wykluczenia społecznego, rozumianego jako brak możliwości uczestniczenia w procesach charakteryzujących współczesne życie gospodarcze i szeroko rozumiane życie społeczne. Nie chodzi tutaj tylko i wyłącznie o materialne skutki takiego wykluczenia, lecz także o to, co jest jego konsekwencją – wykluczenie z uczestnictwa w innych aspektach życia społecznego, a więc w edukacji, kulturze etc. Często sytuacja, w jakiej znalazły się zarówno jednostki, jak i całe grupy, wynika z przyczyn zewnętrznych, niezależnych od nich samych, co wzmacnia konieczność podejmowania działań na rzecz ich reintegracji. Zatem wsparcie podmiotów takich jak spółdzielnie socjalne może przynieść korzyść zarówno im samym, jak i całemu społeczeństwu. Celem opracowania jest z jednej strony prezentacja istoty przedsiębiorczości społecznej oraz analiza przepisów regulujących funkcjonowanie spółdzielni socjalnych w Polsce, jako organizacji o cechach najbardziej zbliżonych do tych charakteryzujących przedsiębiorstwo społeczne, oraz wyodrębnienie barier i szans rozwoju tego typu podmiotów w Polsce z drugiej.

2. Przedsiębiorczość społeczna – czym jest i jakie ma znaczenie

Przedsiębiorczość społeczna to termin, który coraz częściej pojawia się w różnych obszarach gospodarki, szczególnie tych, które w jakiś sposób związane są z grupami funkcjonującymi niejako poza rynkiem i z różnych przyczyn z tego rynku wykluczonymi. Jest to pojęcie wywodzące się z obszaru ekonomii społecznej, która definiowana jest w sposób zróżnicowany, jednakże zwykle w powiązaniu ze szczególnym charakterem podmiotów zaliczanych do tej sfery oraz celami kładącymi silny nacisk na ich społeczny charakter. Te dwa obszary funkcjonowania ekonomii społecznej związane są z instytucjonalno-prawnym oraz normatywnym ujęciem ekonomii społecznej [Defourny, Develtere 2008, s. 21-22]. Omawiany termin wydaje się łączyć w sobie to, co pozornie sprzeczne: ekonomię, z jej twardymi zasadami rynkowymi, oraz obszar działań społecznych, kojarzonych często z altruistycznym działaniem na rzecz innych. Można przyjąć za A. Grzybowską i J. Ruszewskim, że ekonomia społeczna to „...wyodrębniany ze względu na swą specyfikę sektor gospodarki, w którym w sposób unikatowy kojarzona jest działalność gospodarcza z celami społecznymi” [Grzybowska, Ruszewski 2010, s. 13]. Polską definicję ekonomii społecznej zawiera Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES), przyjęty Uchwałą nr 164 Rady Ministrów z dn. 12 sierpnia 2014 roku, w którym zapisano, iż: „...ekonomia społeczna to sfera aktywności obywatelskiej, która poprzez działalność ekonomiczną i działalność pożytku publicznego służy: integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług społecznych użyteczności publicznej (na rzecz interesu ogólnego) oraz rozwojowi lokalnemu” [Krajowy Program Rozwoju... 2014, s. 14]. W ramach ekonomii społecznej zatem wyróżnia się: przedsiębiorstwa społeczne, podmioty reintegracyjne, podmioty działające w sferze pożytku publicznego oraz podmioty sfery gospodarczej [Krajowy Program Rozwoju... 2014, s. 14-15]. W tej sferze zatem znajdują ogromne pole do działania „agenci zmian”, czyli przedsiębiorcy. Zatem to, co tradycyjnie było zarezerwowane dla tzw. biznesu, staje się istotne również w obszarze zachowań społecznych. Innowacyjność, kreatywność, otwartość na zmiany czy podejmowanie ryzyka w sferze działań społecznych można łączyć z ekonomicznymi efektami aktywności podmiotów zaliczanych do grona przedsiębiorstw społecznych.

Utylitarne określenie przedsiębiorstwa społecznego zostało stworzone w ramach EMES (The Emergence of Social Enterprises) European Research Network i jest efektem szerokiej interdyscyplinarnej dyskusji, wskazując raczej na to, co wyróżnia przedsiębiorstwa społeczne na tle innych organizacji, niż próbując budować „elegancką” definicję [Defourny, Nyssens 2012, s. 11]. Przedsiębiorstwo społeczne w ramach EMES definiowane jest za pomocą trzech zestawów kryteriów [Defourny, Nyssens 2012, s. 12-15]:

1. Ekonomiczno-przedsiębiorcze:

- Ciągła działalność polegająca na produkcji i/lub sprzedaży dóbr i/lub usług.

- Ponoszenie ryzyka związanego z prowadzoną działalnością.
- Pewna przynajmniej minimalna liczba zatrudnionych osób (płatnej siły roboczej – dla odróżnienia np. od organizacji opierających swoją działalność na pracy wolontariuszy).
- 2. Społeczne:
 - Wyraźnie określony społeczny cel przedsięwzięcia.
 - Przedsięwzięcie oparte na inicjatywie oddolnej, obywatelskiej.
 - Ograniczone możliwości rozdysponowania zysku z przedsięwzięcia.
- 3. Partycypacyjny charakter zarządzania:
 - Wysoki poziom autonomii (niezależność w podejmowaniu decyzji od jakichkolwiek organów publicznych czy prywatnych).
 - Wpływ na podejmowanie decyzji nie bazujący na wysokości udziałów.
 - Współnotowy, uczestniczący charakter przedsięwzięcia, wyrażający się we wpływie różnych interesariuszy na proces podejmowania decyzji.

Podsumowując kryteria stosowane w ramach EMES, można powiedzieć, że funkcją przedsiębiorstwa społecznego: „...nie jest tylko wytwarzanie określonych dóbr i usług, ale też mobilizacja kapitału społecznego, generowanie innowacyjności oraz poszerzanie rynku przez włączanie do uczestnictwa w nim osób dotychczas wykluczonych. Przedsiębiorstwo społeczne jest częścią gospodarki rynkowej, ale specyficzną, bowiem lokującą swoją misję i cele poza rynkiem” [Hausner (2016), s. 23-24]. Często przedsiębiorstwo społeczne utożsamiane jest z rodzajem organizacji trzeciego sektora, jednak wydaje się, że jest ono czymś więcej, gdyż, jak piszą J. Hauser i N. Laurisz: „... łączy trzeci sektor z sektorem prywatnym, stając się tym samym jedną z ważnych instytucjonalnych form powiązania społeczeństwa obywatelskiego z gospodarką rynkową. Przedsiębiorstwo społeczne jest jednocześnie istotnym segmentem ekonomii społecznej, która obejmuje różne formy organizacyjne i instytucje” [Hausner, Laurisz 2008, s. 10].

Do grupy przedsiębiorstw społecznych w Polsce zalicza się głównie: fundacje i stowarzyszenia prowadzące działalność gospodarczą, spółki akcyjne i z ograniczoną odpowiedzialnością nie działające dla zysku, spółdzielnie socjalne, spółdzielnie pracy oraz zakłady aktywności zawodowej (ZAZ) i centra integracji społecznej (CIS) [Sady (red.) 2011, s. 14]. Trzy ostatnie zalicza się do podmiotów „starej”, natomiast pozostałe do „nowej” ekonomii społecznej. Wspomniany wcześniej Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej definiuje przedsiębiorstwo społeczne poprzez cechy charakterystyczne, jakie ono posiada, i zalicza do nich [Krajowy Program Rozwoju... 2014, s. 15]:

- Prowadzenie działalności gospodarczej w formie wyodrębnionej organizacyjnie i rachunkowo.
- Integrację społeczną i zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub świadczenie usług społecznych użyteczności publicznej przy jednoczesnej realizacji zadań prozatrudnieniowych jako główny cel działalności.

- Brak swobody dysponowania zyskiem, który powinien być przeznaczony na wzmocnienie potencjału przedsiębiorstwa oraz w pewnej części na reintegrację zawodową i społeczną lub na działalność pożytku publicznego prowadzoną na rzecz społeczności lokalnej, w której działa przedsiębiorstwo.
- Demokratyczny sposób zarządzania, a wynagrodzenia kadry zarządzającej ograniczone limitami.

W KPRES przedstawiono również, jak ważne są przedsiębiorstwa społeczne, które [Krajowy Program Rozwoju... 2014, s. 9]:

- Przyczyniają się do budowania społeczeństwa obywatelskiego.
- Kreują zatrudnienie w sferze usług społecznych dla osób szczególnie zagrożonych na rynku pracy, dzięki czemu pojawia się szansa na ich trwałą aktywizację, usamodzielnienie i poprawę ich sytuacji życiowej.
- Dostarczają usług użyteczności publicznej na poziomie społeczności lokalnej.
- Poprawiają konkurencyjność lokalnej gospodarki dzięki rozwojowi sieci powiązań, współpracy z przedsiębiorstwami czysto komercyjnymi oraz obniżce kosztów działalności.

3. Spółdzielnia socjalna jako forma przedsiębiorstwa społecznego

3.1. Ujęcie normatywne

Jak wynika z wcześniejszych informacji, podmioty ekonomii społecznej to obszerna grupa, w której mieszczą się podmioty zróżnicowane zarówno pod względem formy prawnej, źródeł finansowania, jak i specyfiki funkcjonowania. Jeśli przyjąć za punkt odniesienia definicję EMES, można zauważyć, że są podmioty, które doskonale wypełniają jedno kryterium, podczas gdy nie do końca realizują inne. Uznaje się, że formą najbardziej zbliżoną do modelowego przedsiębiorstwa społecznego jest spółdzielnia socjalna [Pacut 2010, s. 50]. Nadal w polskich regulacjach prawnych nie funkcjonuje pojęcie szeroko rozumianego przedsiębiorstwa społecznego, mimo licznych postulatów przedstawicieli tego sektora organizacji. Uregulowane natomiast zostało zarówno samo pojęcie, jak i zasady funkcjonowania spółdzielni socjalnych.

Głównym, choć nie jedynym, aktem prawnym systematyzującym funkcjonowanie spółdzielni socjalnych w Polsce jest ustawa o spółdzielniach socjalnych (nazywana w dalszej części opracowania Ustawą) [Ustawa... 2006]. Zawiera ona przede wszystkim zasady dotyczące [Bulka, Brzozowska 2006, s. 4]:

- Podmiotów, które mogą zakładać spółdzielnie socjalne.
- Sposobu podziału, łączenia i zasad likwidacji tych podmiotów.
- Przedmiotu i charakteru działalności takich podmiotów.
- Wewnętrznej struktury i zasad organizacji pracy spółdzielni socjalnej.
- Odpowiedzialności oraz reguł rozliczania się omawianych podmiotów z przekazanych im funduszy publicznych.

Inne przykłady aktów prawnych, które mogą dotyczyć spółdzielni socjalnych, to np.: ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, ustawa Prawo spółdzielcze, ustawa o zatrudnieniu socjalnym czy ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz o zatrudnianiu osób niepełnosprawnych¹.

Co ciekawe, w ustawie o spółdzielniach socjalnych używa się pojęcia przedsiębiorstwo w stosunku do spółdzielni socjalnych w art. 2, pkt 1 w stwierdzeniu, iż: „...przedmiotem działalności spółdzielni socjalnej jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków”. Zatem, mimo iż wyraźnie podkreślono, że organizacje te prowadzą działalność gospodarczą, są zatem przedsiębiorstwami o szczególnym charakterze w świetle prawa, muszą jednak używać wyraźnego oznaczenia „Spółdzielnia Socjalna” w nazwie [Ustawa... 2006, art. 3]. Ten warunek budził i nadal budzi wiele wątpliwości w środowisku spółdzielców ze względu na negatywne skojarzenia, które mogą pojawiać się wśród interesariuszy zewnętrznych (np. potencjalnych odbiorców produktów lub usług oferowanych przez spółdzielnie). Proponowano wprowadzenie nazwy *przedsiębiorstwo społeczne* lub *spółdzielnia społeczna*, jednak ostatnia nowelizacja Ustawy nie wprowadziła żadnych zmian w tym zakresie. W przypadku np. usług hotelowych, cateringowych czy opiekuńczo-wychowawczych oferowanych przez takie podmioty spółdzielnia socjalna może kojarzyć się z niskim standardem usług lub też oferowaniem ich przez osoby o niewystarczających kwalifikacjach [<http://www.owes.bcp.org.pl/pierwszy-z-cykladu-artykulow-na-temat-nowo-powstalych-spoldzielni-socjalnych-ofka> (2016)]. Oczywiście takie podejście do spółdzielni socjalnych nosi wszelkie znamiona negatywnego stereotypu, jednak, zwłaszcza na początku działalności, może istotnie wpływać na relacje z otoczeniem. Oparcie spółdzielni socjalnej na osobistym zaangażowaniu członków właścicieli jest formą wzmocnienia ich odpowiedzialności za wspólnie realizowane cele.

Ustawa wskazuje w art. 2. pkt 1, iż: „...spółdzielnia socjalna działa na rzecz: społecznej reintegracji jej członków – są to działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu oraz zawodowej reintegracji jej członków, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy”. Takie zapisy wyznaczają z jednej strony kierunek konkretnych działań podejmowanych przez członków spółdzielni, z drugiej jednak strony określają pośrednio sposób rozdysponowania nadwyżki finansowej, jeśli taka pojawia się w toku działalności.

¹ Ustawa z dn. 16 września 1982 Prawo spółdzielcze z późn. zmianami, DzU 1982, nr 30, poz. 210; Ustawa z dn. 13 czerwca 2003 o zatrudnieniu socjalnym z późn. zmianami, DzU, 2003, nr 122, poz. 1143; Ustawa z dn. 27 sierpnia 1997 o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz o zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, DzU, 1997, nr 123, poz. 776; Ustawa z dn. 20 kwietnia 2004 o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z późn. zmianami, DzU 2004, nr 99, poz. 1001.

Założycielami spółdzielni socjalnych mogą być zarówno osoby fizyczne, jak i prawne, przy czym w przypadku osób fizycznych liczba założycieli nie może być mniejsza niż pięć, natomiast w przypadku osób prawnych nie mniejsza niż dwie. Członkowie spółdzielni natomiast nie mogą przekroczyć liczby pięćdziesięciu [Ustawa... 2006, art. 5]. Jakkolwiek spółdzielnia socjalna ze względu na swój specyficzny charakter jest podmiotem działającym na rzecz reintegracji osób należących do tzw. grup defaworyzowanych, czyli osób bezrobotnych, niepełnosprawnych, bezdomnych, byłych więźniów, narkomanów czy również osób chorych psychicznie i zakłada się w Ustawie, że osoby te powinny stanowić co najmniej 50% członków spółdzielni, to jednak tzw. inne osoby, czyli np. takie, których „... praca na rzecz spółdzielni socjalnej wymaga szczególnych kwalifikacji, których nie posiadają pozostali członkowie tej spółdzielni” [Ustawa... 2006, art. 5, pkt 3] również mogą stać się członkami takiego podmiotu. Co więcej, osoby te często są niezbędne do prawidłowego funkcjonowania organizacji, ponieważ wnoszą do niej swoją wiedzę z zakresu zarządzania, księgowości czy doświadczenie biznesowe, których często brakuje pozostałym członkom spółdzielni. Bardzo ciekawym rozwiązaniem, otwierającym nowe możliwości przed osobami, które myślą o własnej firmie, ale chcą ją rozwijać za pomocą różnych instrumentów wsparcia, które są dostępne np. właśnie dla spółdzielni socjalnych, jest wprowadzony do Ustawy w 2015 roku zapis, który do grona założycieli spółdzielni o szczególnej pozycji na rynku pracy zalicza również osoby posiadające status poszukujących pracy, przy jednoczesnym spełnieniu kryterium wiekowego (do 30 roku życia i po ukończeniu 50 roku życia) i nieposiadaniu zatrudnienia w rozumieniu ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, czyli np. zatrudnionym w ramach umów cywilno-prawnych [Ustawa... 2006, art. 4]. Zatem do grona tych osób można zaliczyć np. studentów, którzy chcą skorzystać z możliwości pozyskania dofinansowania na działalność gospodarczą, przy założeniu spełnienia warunków dotyczących okresu funkcjonowania podmiotu na rynku oraz warunków dodatkowych, wyznaczonych przez podmiot finansujący, czyli np. powiatowy urząd pracy.

Wsparcie finansowe dla takich podmiotów jak spółdzielnie socjalne wynika również z regulacji ustawowych, które określają, iż: „... działalność spółdzielni socjalnej może zostać wsparta ze środków budżetu państwa lub środków budżetu jednostki samorządu terytorialnego, w szczególności poprzez: dotacje, pożyczki, poręczenia, usługi lub doradztwo w zakresie finansowym, księgowym, ekonomicznym, prawnym i marketingowym czy też zrefundowanie kosztów lustracji” [Ustawa... 2006, art.15, pkt 1]. Wsparcie finansowe dostępne jest również w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. I tak w 2012 roku dzięki takiemu wsparciu powstało w Polsce 131 spółdzielni socjalnych, a w 2013 roku 343 takie podmioty [Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni... 2015, s. 25]. Zatem możliwość tworzenia preferencyjnych warunków finansowych do działalności takich organizacji jest dodatkowym czynnikiem zachęcającym do podejmowania inicjatyw organizowanych w formie objętej Ustawą.

3.2. Dane empiryczne

O skali rozwoju podmiotów nazywanych spółdzielniami socjalnymi w Polsce świadczą dane statystyczne. W Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej podano, iż: „...według stanu na koniec 2012 r., [...] w KRS zarejestrowanych było 601 spółdzielni tego typu, pod koniec 2013 r. ponad 850. [...] Według badań z 2010 r. 83% badanych spółdzielni socjalnych zakładanych było przez osoby bezrobotne, zaś w 38,4% z nich była przynajmniej jedna osoba niepełnosprawna. W 2010 r. wśród badanych spółdzielni zdecydowanie przeważały podmioty małe, liczące od 5 do 9 członków. Zaledwie 10% spółdzielni liczyło 10 i więcej członków. Ponad 1/3 badanych spółdzielni zatrudniała dodatkowych pracowników niebędących ich członkami” [Krajowy Program Rozwoju... 2014, s. 18].

Tabela 1. Liczba spółdzielni socjalnych zarejestrowanych w Krajowym Rejestrze Sądowym w wybranych latach

Liczba spółdzielni socjalnych zarejestrowanych w KRS					
2009	2010	2011	2012	2013	Luty 2016
187	276	425	615	936	1385
Dynamika wzrostu liczby spółdzielni socjalnych (rok bazowy 2009)					
100	157	227	329	501	741
Dynamika wzrostu liczby spółdzielni socjalnych (rok do roku)					
100	157	154	145	153	148

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni...2015] oraz danych z KRS pozyskanych w lutym 2016 roku.

Natomiast dane zgromadzone w ramach badania rozwoju spółdzielczości socjalnej w Polsce wskazują, że: „... na koniec 2011 r. w Krajowym Rejestrze Sądowym zarejestrowanych było 425 spółdzielni socjalnych, a na koniec 2012 r. w rejestrze figurowało już 615 spółdzielni socjalnych, a na koniec 2013 r. było ich aż 936” [Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni... 2015, s. 29] (tab. 1).

Jak wynika z *Informacji o funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych*, najczęściej zakładane były one dotychczas przez osoby bezrobotne oraz osoby niepełnosprawne, znacznie rzadziej, a w zasadzie można powiedzieć, że w minimalnym stopniu (3,8% wszystkich wskazań w badaniu), były to osoby uzależnione od alkoholu, które ukończyły indywidualny program psychoterapii, a osób uzależnionych od narkotyków lub innych środków odurzających po ukończeniu programu psychoterapii nie było wśród założycieli wcale. Wśród osób prawnych jako założyciele dominowały stowarzyszenia, samorządy gminne oraz samorządy powiatowe [Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni... 2015, s. 21-22].

Spółdzielnie socjalne zagospodarowują pewne typowe branże i okazuje się, że najczęściej z nich prowadzi działalność związaną z usługami gastronomicznymi i zakwaterowaniem (18,3%), a także w obszarze opieki zdrowotnej i pomocy społecznej [Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni... 2015, s. 65].

Ciekawym przykładem spółdzielni o nieco innym charakterze jest Spółdzielnia Socjalna Parostatek realizująca kilka ciekawych przedsięwzięć, takich jak konstrukcje z żywej wierzby, prowadzenie warsztatów, gry miejskie i spływy kajakowe rzeką Olzą oraz dinky-projekty nietypowych gadżetów, produkty regionalne, ekologiczne, graficzne [<http://www.owes.bcp.org.pl/otwarcie-spoldzielni-socjalnej-parostatek-w-cieszynie> (2016)], Spółdzielnia Socjalna Ruchomości, prowadząca kawiarnio-księgarnię „Zemsta”, czy Spółdzielnia Socjalna Dalba, prowadząca pierwszy w Polsce Browar Spółdzielczy w Pucku, zatrudniająca osoby niepełnosprawne. Jak widać, działalność takich podmiotów nie musi kojarzyć się wyłącznie z typową działalnością nie wymagającą szczególnych kwalifikacji, przeznaczoną dla tych, którzy nie posiadają wykształcenia czy nie mają pomysłu na to, jak stworzyć ciekawe, często innowacyjne przedsięwzięcia.

3.3. Bariery rozwoju

Specyfika działalności omawianych podmiotów powoduje, że część problemów, z jakimi stykają się spółdzielcy, jest typowa dla działalności gospodarczej, natomiast część wynika właśnie ze szczególnego ich charakteru. Bardzo często pojawiają się problemy związane z relacjami interpersonalnymi, wynikające z kwestii ustalania wynagrodzeń oraz skali zaangażowania poszczególnych członków w pracę na rzecz organizacji. Organizacja pracy w takim podmiocie jest bardzo trudna, co wynika z równości wszystkich członków i niezależności siły wpływu na podejmowanie decyzji od wkładu wniesionego do organizacji. Na te problemy nakładają się typowe przeszkody, które każdy przedsiębiorca napotyka w swojej działalności, a więc problemy finansowe, niedostatek wiedzy i kwalifikacji, procesów umożliwiających zbudowanie i utrzymanie wysokiej jakości produktu lub usługi. Obok barier o charakterze wewnętrznym występują również te znajdujące się poza organizacją, a wiążą się one głównie z brakiem świadomości społecznej dotyczącej tego, czym naprawdę jest spółdzielnia socjalna i jak działa, oraz silną konkurencją ze strony firm komercyjnych, które z jednej strony nie posiadają ograniczeń spółdzielni socjalnych związanych chociażby z brakiem możliwości swobodnego dysponowania zyskiem, ale z drugiej strony nie dysponują również swobodnym dostępem do różnorodnych form wsparcia finansowego i pozafinansowego [*Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni...* 2015, s. 62].

Z pewnością dalsze funkcjonowanie i rozwój sektora spółdzielni socjalnych wymagają włożenia znacznego wysiłku w działania związane z pogłębianiem wiedzy o przedsiębiorstwach społecznych i ich specyfice. Członkowie spółdzielni sami przyznają, że ich możliwości konkurowania z firmami komercyjnymi są przeciętne lub małe, a podejmowanie innych form współpracy niż tylko bycie dla nich odbiorcą lub dostawcą zdarza się bardzo rzadko [*Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni...* 2015, s. 67-85]. Wydaje się więc, że nawet ci, którzy prowadzą spółdzielnie socjalne, postrzegają je jako podmioty o słabszej pozycji konkurencyjnej w stosunku do firm komercyjnych. Rozwój przedsiębiorczości społecznej jest istotnym narzędziem

przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, które nie jest równoznaczne z pojęciem ubóstwa, ale którego ubóstwo jest jedną z najważniejszych przyczyn. Czynnikiem w bardzo istotny sposób wpływającym na występowanie obu zjawisk jest bezrobocie, które, jak wskazują dane Głównego Urzędu Statystycznego, jest częstą przyczyną ubóstwa materialnego gospodarstw domowych [GUS 2013, s.38], zatem możliwość uczestnictwa w rynku poprzez prowadzenie własnego przedsiębiorstwa społecznego daje tej grupie szansę na wychodzenie z kręgu zagrożonych wykluczeniem.

Mimo iż: „...ogólna liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce w 2013 roku wyniosła 9,75 mln osób (25,8%), tj. o ok. 1,7 mln osób mniej niż w 2008 r. [...], oznacza to, że Polska osiągnęła cel krajowy Strategii Europa 2020, tj. zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym o 1,5 mln osób w porównaniu do roku 2008” [*Strategiczny raport...* 2015, s. 6], nie należy rezygnować z działań na rzecz dalszej redukcji tych zjawisk, szczególnie jeśli działania te przybierają formę aktywnych instrumentów, które mogą oddziaływać na zmniejszanie się tych zjawisk w sposób trwały. Do takich działań należy niewątpliwie aktywizacja osób wykluczonych poprzez pracę w ramach spółdzielni socjalnych.

4. Zakończenie

Przedsiębiorczość jako kompetencja kluczowa jest czynnikiem, który współcześnie uznawany jest za siłę napędową wzrostu i rozwoju gospodarczego. Przedsiębiorczość społeczna to tylko jedna z „odmian” tego zjawiska, niezwykle pożądana społecznie. Wydaje się, że ten rodzaj działalności realizuje szczególną misję, ponieważ nie tylko pozwala jednostkom uczestniczyć w procesach rynkowych o charakterze czysto ekonomicznym, lecz także dąży do osiągnięcia ważnych celów społecznych, uczy odpowiedzialności za siebie i innych, trwale poprawia zdolność osób wcześniej zaliczanych do grona defaworyzowanych do radzenia sobie na rynku pracy oraz stanowi ważny element budowania kapitału społecznego w środowiskach lokalnych.

Z całą pewnością szansę dla spółdzielni socjalnych stanowi rozwój branż, w których najczęściej podejmują działania, a więc usługi opiekuńczo-wychowawcze, gastronomia czy turystyka. Nie bez znaczenia pozostaje też fakt, że wśród spółdzielni socjalnych coraz więcej jest takich, które tworzą osoby nie pasujące do stereotypu nie radzących sobie na rynku pracy. Są to ludzie, którzy poszukują miejsca i formy do realizacji swoich pasji, często zupełnie zaskakujących i niestandardowych. Spółdzielnie socjalne mogą więc stanowić nie tylko remedium na problemy społeczne związane z wykluczeniem, lecz także istotne źródło działań przedsiębiorczych i innowacyjnych, dzięki którym jednostki i grupy mogą osiągać satysfakcję z podejmowanych działań, z realizacji swoich pasji życiowych, co poprawi ich dobrostan i komfort życia. Największą chyba barierę ich rozwoju stanowi brak wiedzy

na temat tych specyficznych podmiotów oraz znaczenia rozwoju takich form aktywności nie tylko dla jednostek, ale dla całego społeczeństwa.

Literatura

- Bulka A., Brzozowska J., 2006, *Spółdzielnie socjalne*, „Ekonomia Społeczna Teksty”, Agencja Rozwoju Spółdzielczości Związku Lustracyjnego Spółdzielni Pracy, Kraków.
- Defourny J., Develtere P., 2008, *Ekonomia społeczna: ogólnoswiatowy trzeci sektor*, [w:] *Antologia kluczowych tekstów. Przedsiębiorstwo społeczne*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa.
- Defourny J., Nyssens M., 2012, *The EMES approach of social enterprise in a comparative perspective*, EMES European Research Network, Working Papers, no 12(03).
- Grzybowska A., Ruszewski J., 2010, *Ekonomia społeczna w teorii i praktyce*, Centrum Aktywności Społecznej PRYZMAT, Suwałki.
- GUS, 2013, *Jakość życia, kapitał społeczny, ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce*, *Studia i Analizy Statystyczne*, Warszawa.
- Hausner J., 2016, *Ekonomia społeczna. Konceptualizacja*, [w:] Mazur S., Pacut A. (red.), *Ekonomia społeczna a publiczne służby zatrudnienia w Polsce-zasady, perspektywy i kierunki współpracy*, www.pozYTEK.gov.pl/files/pozYTEK/PROES3/080430_poradnik.pdf (16.04.2016).
- Hausner J., Laurisz N., 2008, *Czynniki krytyczne tworzenia przedsiębiorstw społecznych. Przedsiębiorstwo społeczne. Konceptualizacja*, [w:] Hausner J. (red.), *Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce. Teoria i praktyka*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Małopolska Szkoła Administracji publicznej, Kraków.
- <http://www.owes.bcp.org.pl/otwarcie-spoldzielni-socjalnej-parostatek-w-cieszynie> (17.04.2016).
- <http://www.owes.bcp.org.pl/pierwszy-z-cyklu-artykulow-na-temat-nowo-powstalych-spoldzielni-socjalnych-ofka> (16.03.2016).
- Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych działających na podstawie Ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 roku o spółdzielniach socjalnych za okres 2012-2013*, 2015, Warszawa 2015.
- Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES), Uchwała nr 164 Rady Ministrów z dn. 12 sierpnia 2014 roku.
- Pacut A., 2010, *Przedsiębiorczość społeczna w Polsce- problemy i wyzwania*, Zarządzenie Publiczne, nr 4(14), cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element...c8bc.../zp14-3.pdf (15.01.2016).
- Sady S. (red.), 2011, *Formy przedsiębiorczości społecznej. Korzyści i szanse*, Stowarzyszenie Odnowy obszarów Wiejskich „Wieś i Europa”, Kraków.
- Strategiczny raport społeczny*, 2015, Warszawa, ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=14270&langId=pl (16.04.2016).
- Ustawa z dn. 26.04.2006 o spółdzielniach socjalnych, DzU 2006, nr 94, poz. 651 z późn. zmianami.